

Мирјана М. СИМИЋ*

Универзитет у Приштини

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ИЗ ИСТОРИЈЕ ОСНОВНОГ ШКОЛСТВА У МУШУТИШТУ И СРЕДАЧКОЈ ЖУПИ ОД ОСНИВАЊА ДО 1912. ГОДИНЕ**

Апстракт: Педагошки живот на Косову и Метохији одвијао се под специфичним и несређеним политичким, економским и културним условима. Полазећи од становишта да је школство на Косову и Метохији било условљено великом наслеђеном културно-просветном заосталошћу и националном мешовитошћу становништва, напори просветне политике усмерени су како на развој школске мреже, унапређење просвете, описмењавање, побољшање школске спреме тако и на извлачење становништва из вековне културно-просветне заосталости. Полазећи од овог становишта основни задатак и садржај рада посвећен је обради проблематике школства и просвете у Муштутишту и Средској, који се углавном односио на ограничен број српских школа и образовање које је по свом садржају било једнострано усмерено. Акцент је стављен на подробнију анализу наставног рада, похађања наставе, броја ђака, наставног кадра, услова у којима се образовни процес изводио. Међутим, истраживање развоја школства у Муштутишту и Средској жупи је неосновано и ненадокнадиво запостављено. Овакво стање није само последица низа објективно-субјективних околности, већ и додатни узрок укупног недовољног и спорог развоја овог краја.

Кључне речи: Просветна политика, васпитно-образовни систем, услови извођења наставе, материјални положај учитеља, бројно стање ученика.

ДЕФИНИСАЊЕ ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања јесте оснивање и рад српских школа у Муштутишту и Средској у периоду од оснивања до ослобођења од Турака. Школе у овим крајевима, где је утицај других народа и вера деловао већ стотинама година,

* Асистент, mirjana.bazic@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством просвете, науке и технолошког развоја број: 451-03-68/2020-14/200020 од 24. јануара 2020. године

поред свог педагошког задатка имале су улогу да чувају и подижу националну свест, али вешто и неприметно како не би осујетиле читаву замисао пропагандног рада. При том морали су да воде рачуна о педагошком нивоу и условима рада, како српска деца не би одлазила у школе других православних народа.

Положај српских школа и српских учитеља у Муштутишту и Средској, био је тежак и несигуран, јер су стално били на удару турских власти и антисрпски расположених Арбанаса. Пре свега се мисли на то да Турска није дозвољавала описмењавање српског становништва, нити развој просвете и школства на Косову и Метохији. То се одликује честим прогонима, спутавањима, протеривањима, изгнанством српског народа. То је утицало на то да до почетка 19. века није било никаквих световних српских школа на Косову и Метохији, а када су почеле са радом, радиле су у строгој тајности.

Борба за отварање школа на Косову и Метохији почела је убрзо после устанака у Србији и стварања српске државе. „Влада Србије основала је 1868. године и посебан просветни одбор за школе и учитеље у Турској. Овај одбор је био врло активан: водио је бригу о учитељским кадровима, па је на рад у школе на Косову и Метохији упућивао веома способне учитеље и одушевљене националне раднике, снабдевене свим потребним уџбеницима и другим училима“ (Чукаловић 1997: 14-15).

Положај српских учитеља такође је био тежак и несигуран. Турске власти су у многим учитељима гледали људе, који активно раде на остваривању српских националних интереса, док су српске школе сматрале местима у којима се поткопава ауторитет турске управе и државе (Недељковић 2000: 86). Просветна политика је тежила да основне школе буду место где се образују и васпитавају ученици и носиоци културног просперитета. Овако замишљена основна школа и концепција образовања и васпитања узроковала је и високе захтеве у односу на просветне раднике. Од учитеља се захтевало да буду и преваспитачи и национални радници и просветари, да израђују очигледна наставна средства и буду пример и ученицима и грађанству (Тасић 1991: 3-4).

Учитељи су били јако цењене личности због посла који обављају. Својим понашањем, активношћу и преданошћу утицали су на описмењавање српског народа, пружајући им могућност да учествују у разним друштвеним догађајима и збивањима и тако су уживали велико поштовање и углед код народа.

Досадашња српска историографија се углавном бавила великим темама, политичком и војном историјом, а у мањој мери историјом школства и просвете. С друге стране, иако је српској држави веома важна проблематика Косова и Метохије мало се пажње посвећивало истраживању архивске грађе. Због свега тога је веома важно научно и у духу критичке историографије сагледати

ову недовољно истражену просветну, културну, али и политичку тему српске историје, као и неке слабости овог краја који заштивају његов бржи развој.

ОДРЕЂИВАЊЕ ЦИЉА ИСТРАЖИВАЊА

На основу примарних и секундарних историјских извора, грађе и литературе, користећи хронолошко-проблемски приступ теми, циљ рада је сагледати: просветне прилике и функционисање школског система у Мушугишту и Средској, сагледати све покушаје отварања школа и околности које су довеле до отварања истих; почетак рада школе, услове рада, бројно стање ученика, однос и преданост рада наставника, као и план и програм рада. Очекује се да се на основу изворне грађе проучи целокупан рад и развој школа, да се анализира њихова улога у просветном животу Срба и њихова улога у непосредном раду на ширењу српске националне мисли.

УТВРЂИВАЊЕ МЕТОДА ИСТРАЖИВАЊА

Акумулација доступног сазнања у вези са предметом истраживања, путем подробног ишчитавања литературе и упознавања са објављеним изворима, представља значајну фазу у анализи наведене теме. Трагали смо за материјалом који се директно или индиректно односи на овај крај, а нарочито на почетак и развој школства у њему.

Главна изворна грађа рада похрањена је у Архиву Србије. Реч је о Фонду Министарства иностраних дела – Просветно-пропагандно одељење, који нам пружа увид у мрежу српских школа које су радиле на простору Косова и Метохије.

Библиографија објављених радова о српским школама, с обзиром на значај институција, није била велика. Али како се цела просветна активност одвијала под одређеним специфичним околностима, тако и часописи који су излазили у то време нису смели отворено да говоре о томе. Написан је мали број радова, а писали су их углавном наставници, директори и ректори школа, који су били најбољи познаваоци школских прилика.

Монографија која на основу архивског материјала третира ово питање као целину не постоји. Делимично су објављени текстови о појединим школама и они ће служити као костур за даље истраживање, уз нужну дозу критичког сагледавања сведочанстава савременика, јер ни један рад не садржи целовиту реконструкцију нити свеобухватно објашњење догађаја и процеса о којима је реч.

У методолошком обликовању рада користећемо још и стручне и научне радове осталих аутора у којима је предмет истраживања тематски и хронолошки близак нашем предмету истраживања.

ШКОЛА У МУШУТИШТУ

Северно-источно од Призренске равнице, налази се село Муштутиште, које данас припада суворечкој општини. Сматра се да је то једно од највећих села на Косову и Метохији. Први пут се помиње још 1315. године. „Многи историјски догађаји, попут ослободилачких ратова Србије и Црне Горе против Турске (1876-1878), Призренске лиге 1878. године, Младо турске револуције 1908. године, утицали су на однос према српском живљу у овом месту“ (Стојановић, Петковић 1996: 12). Али и поред свих зулума ага и бегова и прогона од многих албанских силника, српски народ је на овим просторима опстајао.

Приказивање прилика у Муштутишту у време Отоманске империје, која је показивала знаке слабости, са једне стране, и појачан интерес Матице Србије за своје сународнике на тлу Косова и Метохије, са друге стране, омогућавају да се у Муштутишту може размишљати и радити на отварању школе. „У призренској околини најстарија је школа у селу Муштутишту, сада среза подгорског, 1846. године. Школу је отворио много заслужни архимандрит Дионосије, бивши игуман оближњег манастира Св. Тројице. Први учитељ у школи био је јеромонах Константин, родом из Галичника (среза дебарског), села у западној Македонији. Његова годишња награда у новцу износила је свега 400 гроша и ту сувише скромну награду плаћао му је манастир“ (Костић 1933: 33). Услови за рад у школи били су лоши. Образовање учитеља било је на ниском ступњу. Ђачки родитељи нерадо су слали децу у школу, па је она после годину дана рада затворена. Приватна школа у Муштутиштву отворена је по други пут шездесетих година 19. века. „Њен учитељ био је Јован Милетић, који је касније рукоположен за свештеника у Призрену. Радни век школе био је веома кратак. Престала је са радом из истих разлога као и претходна. По трећи пут, игуман наведеног манастира Петроније Радивојевић, отворио је школу у манастиру 1882. године и за учитеља је поставио испушеника манастира Косту Хојевића. Школа је после годину дана престала са радом“ (Ђилас 2000: 119).

Чекало се да прође читавих четрнаест година, како би се поново отворила школа у том месту. „Она је отворена тек почетком септембра 1896. године у конаку цркве Свете богородице Огитрије и од тада рад школе не престаје. За учитеља је од стране црквено-школске општине био постављен Милутин Вукић, свршени призренски богослов, родом из Призрена. У школи је по једном извору радио до краја 1900/01. године, а по другом до школске 1906/07. године, где после њега долазе други учитељи и школа је од тога времена радила, све до ослобођења Косова и Метохије од Турака 1912. године“ (Јанковић, Срећанин 1994: 42). Сећања мештана наводе да је школа имала четири разреда и 35 ученика. Затим је у школи радио и учитељ

Игњат Недељковић, који је 1907/1908. године завршио гимназију у Скопљу и након извесног времена проведеног у свом родном месту Доња Гуштерица, долази као учитељ (Стојановић, Петковић 1996: 26).

Године 1910, деца, као и њихови родитељи изгубили су вољу за похађањем школе и иста је била привремено затворена. Како су указали на значај обнове школе и да ће исту похађати деца у довољном броју, службеници у Призрену порадили су по том питању и послат је нови млад учитељ Драгутин Патрногић, који је отворио школу са 40 и неколико ђака. Међутим, због потребе коју Владика зна, позива на кратко учитеља школе да прекине рад и децу пошаље кући.¹

Заступник ректора још у почетку ове школске године наставио је у Мушутитишкој школи премештање из Скопског реона, Драгутина Патрногића², а Ђорђа Ристића премештањем из Солунског реона у Призрен. Задржао га је да не иде у Мушниково, већ га је оставио у Богословији на храни и плати и то беспосленог до краја јануара, док није добио ново одређење Нову Варош. Епархијски Одбор Рашко-призренске митрополије је актом својим од 16. 01. 1910. године, бр. 91, а на основу решења Тудора и главног Школског тудорства, затражио да му се одмах као преко потребан упути Драгутин Патрногић у Приштину, а Ђорђе Ристић у Нову Варош. Ђорђе је одмах упућен у Нову Варош, а Патрногић да остане у Мушутитишту, ако је икако могуће, или док се други учитељ постави. И поред тога депешом Бр. 58 од 28. 1. 1910. године, наређено је да се одмах упути у Приштину. Упућен је пошто му је издат из касе Богословије путни трошак у износу од 30 динара. Премештај Патрногића изазвао је и премештај Витка Аксића из Средске у Мушутитште, јер је у овом селу остала школа са 47 ученика без учитеља. Ова школа није била затворена као што се у акту гл. Тудорства каже и да је требала за казну да остане празна. Премештај Патрногићев дошао је у невреме 31. јануара текуће године. Долазили су кметови и одборници и молили да се школа не затвори и деца не распуштају и остављају без учитеља. У крајњој потреби у споразуму са управником основних школа, упућен је Витка Аксић

1 АС, МИД ШПО, 1910, ред 196, Приштина, 3. Фебруар 1910.

2 По депеши Приштинске епархијске управе, упућен за време прошлогодишњег школског одмора секретару скопске митрополије, Драгутин Патрногић требало је да буде премештен почетком школске 1909/10. године, у Приштинску епархију, јер је у тој депеши било речено, бар тако је Драгутин уверавао, да му је то место резервисано. Међутим Патрногић није био у прво време обухваћен учитељским распоредом, то је потписати нашао за корисније да Патрногића, до даље наредбе претпостављених привремено у Мушутитште упути, него да га у Призрену остави да плату прима, а да ништа не ради. Касније, када је Витко Аксић у Мушутитште био послат да га замени, потписати је био на одсуству. Из наведеног се види, да потписати није имао никаквог удела у отварању Мушутитшке школе, коју је фактички отворио Васа М. када је на место Патрногића, упутио у Мушутитште Витка Аксића, задржао га је у поменутом селу, упутивши га за сталног учитеља. (АС, МИД ШПО, 1910, ред 196, Призрен, 18. јул 1910).

из Средске у Муштуиште да прихвати ђаке и школу. Главно Туторство је одмах актом Бр. 86 од 13. 2. 1910. године извештено, молећи га да се постави други учитељ, а Аксић врати на своје место. На овај акт није следовао одговор и тако је Аксић завршио ову школску годину у Муштуишту.³

Школу у Муштуишту, зарад интереса српског напретка не би требало затварати, јер према приложеном акту Управитеља има 47 ђака. Уништити српску школу значило би свесно настанити арнаутску најезду, која стално прети.⁴

Приликом првог изненадног прегледа у школи у Муштуишту, било је 6 ђака у дворишту и учитељ. Када су ушли у школу, ниједан ђак није имао таблицу ни рачунаљку. Учитељ је признао да још није отпочео рад. На списку који је имао, било је у школи 20 ученика, а у истој је било 16. Имао је само први разред. Учитељ се правдао да тога дана нису били сви у школи због слава. У селу није славило више од три куће, а из тих кућа није било ђака. Најзад је признао да сељани слабо маре за школу и ако су молили да им се учитељ одреди. Уколико у школи у најкраћем року не буде 30 ђака, јер село броји 85 српских домова, школа ће се затворити одузимањем учитеља.⁵

Године 1909, учитељ у Муштуишту био је Милутин Вукићевић, који је тражио премештај, јер има свега 8 ђака у школи, а Муштуиште и околна села имају око 150 српских домова. Он се жали да сељаци, због пољопривредних радова и потребе да им деца помажу, често не уписују децу у школу. Међутим сељаци наводе, да се доста деце упише, али у току школске године због строгости учитеља, углавном испишу. Да би се ова ситуација решила у интересу школе, Вукићевића треба преместити у Ораховац, пошто се у Муштуиште са тамошњим свештеником не слаже. Ораховачки учитељ Илија Столић, тражио је такође премештај и он би могао бити премештен у Муштуиште.⁶

Године 1912, са 1 разредом мешовите школе радио је Спира Цапарчевић. Уписано је било 28 ђака, напустило школу 4, јавило се на испит 14, поновиће разред 4, прешло је у старији разред 10. Прописано градиво за овај разред није довољно утврђено. Учитељ је водио само школу ђачких изостанака и оцена. Дневник рада и књигу са особинама није водио. Без обзира на олакшавајуће околности (пошто је радио са једним разредом и малим бројем ученика), рад и успех оцењен је једва са повољан, ред и чистоћа са приличан. Зато би требало преместити Спиру Цапарчевића из Муштуишта, где има више учитеља и где има непосредног надзора, јер није вичан школском раду, и не слаже се најбоље са општином.

3 АС, МИД ПШО, 1910, ред 196, Призрен, 16. јун 1910.

4 АС, МИД ПШО, 1910, ред 196, Призрен, 19. јануар 1910.

5 АС, МИД ПШО, 1912, ред 962, Призрен, 21. новембар 1911.

6 АС, МИД ПШО, 1909, ред 1600, Призрен, 09. септембар 1908.

Можда неће више ни остати у учитељској служби. Намера му је била да пређе у полицајску службу, за коју је и подесан.⁷

У овој школи по свим сазнањима радило се по програму Краљевине Србије. Оцене су ученицима даване бројчано, а школски програм је конципиран тако да ученика оспособи за кућни и грађански живот. Он се мењао, усавршавао и прилагођавао. Тако је 1906. године био измењен, али и прихваћен од црквено-школске општине, којој је школа припадала (Стојановић, Петковић 1996: 28-29).

Балканским ратовима су се решила многа питања. „Армија генерала Боже Јанковића пошла је у ослобођење Старе Србије. Октобра месеца 1912. године, ослобођено је и Мушутинште. Тако је после пет векова робовања и у овом селу дошло дуго очекивана слобода, у народу позната „Прва Србија“. (Стојановић, Петковић 1996: 18). Средином 19. века долази до привредног развоја градова на Косову и Метохији, а самим тим и економског развоја становништва. Ствара се слој писмених људи који постају носиоци културног живота. Успостављене су трговинске и друге економске везе Срба са Косова и Метохије и Србије, створени су услови за бржи развој црквених, општинских и световних школа.

ШКОЛА У СРЕДСКОЈ

Назив Средска (Средачка жупа и њено истоимено централно насеље Средска које се састоји од 7 заселака) је типично словенски, са широким значењем места или предела средишњег положаја, какав је Средачка жупа у непосредној близини царског Призрена, имала у односу на остале шарпланинске жупе (Радовановић 1999: 37). У селима Средачке жупе, велику пажњу заслужују и старе сеоске школске зграде због своје архитектуре, времена у коме су изграђене и значаја ове жупе који она има у оквиру Косова и Метохије, јер представља јединствен, географски, демографски и културно-историјски простор. (Николић 1993: 131).

Каква је писменост и култура владала у времену од 16. века (време заузећа С. Жупе од стране Турака), па до друге половине 19. века (од када се нешто о њој зна) у С. Жупи не зна се (Николић 1993: 135). Заправо се и због тога не може поуздано говорити о писмености и култури из тог времена, јер су се прве школе почеле отварати и радити у другој половини 19. века.

Становници православни Срби у овој жупи разликовали су се од осталих у призренској околини у погледу школовања свога подмлатка. Код њих су се школовала и женска деца, што у другим местима није било, или врло ретко, и међу сеоским становништвом су биле писмене жене од отварања те школе (Костић 1933: 35).

7 АС, МИД ПШО, 1912, ред 962, Призрен, 19. јун 1912.

У другој половини 19. века, Османлијско царство почиње да се распада. Истовремено се на овим и ширим просторима Старе Србије јавља снажан националан и просветитељски дух. Када је Сима Игуманов ударио темеље српској православној Богословији у Призрену, писменост и просвећивање је продрло и на тло Средачке жупе, а након отварања Богословије још снажније, јер су за учитеље долазили свршени богослови из Средачке жупе (Николић, 1993: 135). Појачано интересовање житеља Жупе за описмењавањем може се објаснити двома чињеницама. Прва да их је сиромаштво терало на печалбу и друго због јединствене аутохтоности културног и духовног карактера Средске жупе. Иако су османлијске власти губиле своју моћ, нису престале да врше снажан притисак на Србе, и постале су све ригорозније према захтевима села за отварање школа. Прва школска зграда у Средској је подигнута 1868. године. Зграда је подигнута о трошку општине и помоћи коју је пружио Сима Игуманов, затим од помоћи коју је прикупио Никола Вукић из Призрена и бивши бакалин у Средској⁸. „Први учитељ је био Илија Спасојевић,

8 Горње Село је насеље Средачке жупе. У селу је постојала школа са 1, 2, 3 и 4 разредом. У школи је радио Павле Даниловић. Почетком 1912. године, у школу је уписано 47 ученика. Отпало је у току године 5, јавило се на испит 42, поновиће разред 11, положило је испит 31. Главне ствари из градива добро су утврђене. Учитељ само није водио књигу о ђачким особинама. С обзиром на велики број ђака, успех је оцењен са одличан, ред и чистоћа са примерно. У овом призренском реону било је 13 школа и 21 наставник, без Јована Ђорђевића. За постојеће школе, ако се још која нова не отвори, требаће за следећу годину исти број учитељских снага, тј. 22, рачунајући управитеља реонског без разреда. Неопходно је, Милана Алексића преместити за варошку школу, јер није подесан за село, и неумесан је за четвороразредну школу (АС, МИД ППО, 1912, ред 962, Призрен, 19. јун 1912). Општина Срецака, још прошло године се жалела, како нема места у својој школи примати децу из других општина, пошто је њихова школа препуна њиховом сопственом децом. Међу овом општином и селом Драјчићем, повео се читав спор, о пријему деце из села Драјчића у школу Срецку, обећавши им, да ће за село Драјчиће наћи другог учитеља за ову годину. Сељани села Драјчића, узели су једну кућу и поднели молбу турској просветној комисији за дозволу, да могу отворити за себе школу. Председник просветне комисије обећао је израдити формалну дозволу, и одобрио им је рад школе привремено, док дозвола дође. Стога архимандрит Иларион моли, да се за ново отворену школу у селу Драјчићу постави Сава Никшић, учитељ из Горњег села, који је родом из истог, за кога су сељани молили, пошто он има дозволу као учитељ и има тамо своју кућу, те му општина не мора набављати квартира. На место његово у Горње село, моли да се постави Душан Поповић, свршени ученик ове школе, са платом од 600 динара годишње, као што и други свршени ученици ове школе такву плату добијају у његовом реону. Плата да му тече од 1. септембра ове године, која ће се за 4 месеца, додати буџету за учитеље. Кога код пошаљу турској добро ће доћи, само да дођу до краја августа најдаље у Призрен (АС, МИД ППО, 1895, ред 500, Призрен, 12. август 1895).

Село Мушниково је део Средачке жупе. Прва школа у селу Мушникову отворена је 1889, у једној приватној сеоској кући, која је убрзо затворена од стране турских власти. Након упорног тражења, Турци су после годину дана отворили школу. Први учитељ био је Јосиф Спасић из Призрена, а након новог отварања Павле Чемерићић из Призрена. Након Павла Чемерићића, који је у школи радио до 1901. године, и важио

студент Килевске гимназије све до 1871/72. године. Затим долази учитељ Јован Миловановић од 1873-74. Био је годину дана, после њега долази Антоније Никшић, исто једну годину, кога мења Антоније Љамић и остаје до 1892. године. Због слабог здравља на његово место долази Миладин Симић-Никачевић. Био је јако цењен и поштован, бавио се ваннаставним активностима, основао је Ђачки фонд, организовао очигледну наставу и позоришне представе у школи“ (Николић 1993: 136-137). Миладин је био ђак Вечерње светосавске школе у Београду. Радио је од 1. јануара 1893. до 22. новембра 1901. године (Костић 1933: 35).

Први ученици били су они који су приватно учили да читају и пишу, као и деца из домаћинских кућа, која нису била запослена око чувања стоке. У прво време број ђака се кретао од 20 до 30, али се из године у годину тај број повећавао. У првој генерацији било је ученика од 7 година, али их је било и од 10, 12, па и 15 година. Касније је било правило да се у први разред уписују деца са пуних 7 година. Родитељи су врло озбиљно схватали значај школе и учења, па су децу редовно слали у школу (Чукаловић 1997: 23). „Од половине 19. века, откако је у Србији 1851. године донет програм и план рада у основним школама у употреби су били световни уџбеници, уместо ранијих буквара, часловца и псалтира. Са тим планом и програмом настава је била подигнута на виши ниво“. (Чукаловић 1997: 24). Са успехом су млади Срчани усвајали знања која су им преносили учитељи, па је увек било више одличних и врло добрих од оних са слабијим успехом. Понављачи су били врло ретки и то су били углавном они који због породичних прилика нису редовно похађали школу. Дисциплина је такође била на завидном нивоу.

Године 1896, Србија је донела нови наставни план и програм, којим је још више унапређен начин образовања, а нарочито буђења националне свести код младог нараштаја. Тим програмом било је одређено и које ће се песме певати у школи (Чукаловић 1997: 33).

Школа је свечано прослављала св. Саву уз велику ђачку приредбу. Исто тако свечано је прослављан и празник Лазарева субота. Тога дана ђаци су долазили у школу празнично одевени са звонцима и клепетушама. То је било

за веома строгог и поштованог учитеља, дошао је Јанко Ђорђевић пореклом из Сирињке жупе, а након њега Сима Бабарогић из Призрена, који је познат по томе што је покренуо иницијативу за подизање школске зграде у селу пре 1907. године. Сељани Срби откупили су за потребе подизања школске зграде плац од попа Николе за 27 златних наполеона. Изградња школе је почела 1907. године добровољним радом и прилозима мештана Срба. (Николић, 1993: 141). Године 1912, у школи је радио Витко Аксић, са 1, 2, 3 и 4. разредом. Почетком школске године уписан је 41 ученик, у току године напустило школу 12, јавило се на испит 29, поновиће разред 4, положило је испит 25. Прописано градиво није из свих предмета у свим разредима завршено, а није ни темељно утврђено. С обзиром на 4 разреда, уопште успех је био одличан, ред и чистоћа примерно. Учитељ само није водио књигу о ђачким особинама (АС, МИД, ШПО, 1912, ред 962, Призрен, 19. јун 1912).

једно лепо дружење уз одржавање такмичења у разним спортским дисциплинама (Чукаловић 1997: 41).

Године 1912, у школи је радио Митар Вучковић, са 1. и 2. разредом. Уписано је 53 ученица, напустило школу 11, јавило се на испит 42, понављало разред 2, положило испит 40. Прописано градиво је темељно обрађено. Рад је оцењен одлично, ред примеран. Са 3. и 4. разредом радио је Јефтимије Ристић. У почетку године уписано је 28 ученика, напустило је школу 11, јавило се на испит 17, поновиће разред 2, прешло и завршило школу 15. Јефтимије је послао депешу Епархијској управи да ће отићи на десетодневно одсуство кући. Отишао је и више се није враћао, нити управи јављао. На испиту пропитивао је ученике само из хришћанске науке, српског језука и рачуна. Остале предмете учитељ није обрађивао због слабог здравља. Само је водио књигу ђачких изостанака и оцена. Трећи разред из испитаних предмета показао је успех повољан, а четврти одличан. Никакви разлози не могу оправдати самовољно напуштање дужности, нарочито пред испит. Стога Јефтимије Ристић треба да искуси заслужену казну, ако не отпустиће из службе. Ристић је и раније говорио да не мисли и даље остати у учитељској служби, већ да ће остати кући да обрађује земљу у Водену. Надлежни фактори треба даље да донесу пресуду о њему. Јефтимије Ристић у Средској не треба да остане због лошег примера, пошто је напустио школу на дан испита.⁹

Поред рада у школи са ђацима, учитељ Митар је политички радио за националну ствар и за ослобођење од Турака. Тако је 20. октобра 1912. године ослобођен Призрен. Дођоше 4 војника на великим коњима у Средску да објаве да је Србија донела слободу овом вековима поробљеном народу (Чукаловић 1997: 54).

ЗАКЉУЧАК

Српски народ који је остао под доминацијом турске власти, прешао је дуг и тежак пут, да би опстао и сачувао своје национално име. На том путу од пресудног значаја било је отварање школа. Крајем 19. века Срби у Османском царству, помогнути матицом Србијом, започели су интензивну борбу за духовно ослобођење. Краљевина Србија се трудила да помогне својим сународницима. Отварање школа, штампање уџбеника, као и рад црквено-школских општина, био је најбољи пут да српски народ очува свој национални идентитет. Иако је отварање српских школа у Османском царству, након Берлинског конгреса било праћено великим проблемима, од тог циља није се одустајало. Краљевина Србија је водила тиху, али упорну битку за културно-просветне помаке, али, с друге стране, није била у стању да на конкретан

⁹ АС, МИД ПШО, 1912, ред 962, Призрен, 19. јун 1912.

начин помогне Србима, посебно у Старој Србији. Немоћна је била да их заштити од физичког злостављања, што је имало за последицу исељавање са тог простора. Циљ Србије, пре свега, био је да схватимо значење своје прошлости у задатку какав представља обнова и просперитет свеукупног живота српске нације, а у том склопу и нашег народа овог краја, да се српски народ очува на том простору, да се спречи однорођавање и да се сачува у својој вери, језику и традицији.

ИЗВОРИ

Архив Србије

– Министарство иностраних дела -Просветно-пропагандно одељење

ЛИТЕРАТУРА

- Ђилас 2000: Јагош Ђилас. *Српске школе на Косову и Метохији од Немањина до 1912. године*. Приштина: Институт за српску културу.
- Јанковић-Сречанин 1994: Слободан Јанковић-Сречанин. *Наша школа тринаест деценија примерног рада 1863-1993*. Срећка.
- Костић 1933: Петар Костић. *Просветно-културни животи православних Срба у Призрену и његовој околини у 19. и почетком 20. века са усменома њихова*. Скопље.
- Недељковић 2000: Славиша Недељковић. Положај српских школа у Старој Србији почетком 20. века. *Училиште*, год. 18, број 70 (4), 86.
- Николић 1993: Серафим Николић. „Старе српске сеоске школе у неким селима Средачке жупе“. *Обележја*, год. 23, број 1/3, 131-137.
- Радовановић 1999: Милован Радовановић. „Шар планина и њене жупе у Косовско-метохијској области Јужне Србије“. *Гласник Географског друштва Републике Српске*, св. 4, вол. 4, 37.
- Стојановић, Петковић 1996: Спасо Стојановић, Јован Петковић. *Основна школа „Свети Сава“ Мушунџица 1846-1996*. Мупутиште.
- Тасић 1991: Зорица Тасић. «Образовање и усавршавање учитеља основних школа на Косову и Метохији у предратној Југославији 1918-1941, *Зборник радова филозофског факултета*, 21/22, 392.
- Чукаловић 1997: Тодор С. Чукаловић, *Споменица основне школе у Средској 1867-1912*. Ниш.

Mirjana M. SIMIĆ

FROM THE HISTORY OF PRIMARY EDUCATION IN MUŠUTIŠTE
AND SREDAČ PARISH FROM ITS FOUNDING UNTIL 1912.

SUMMARY

In the period from the end of the 18th century to 1912, being the last period of Turkish rule, the education system was built and completed more slowly than before, and it only partially belonged to the education system of the Ottoman Empire. Schools did not belong to the same school system because Turkish, Serbian and other schools coexisted at the time in Kosovo. Considering a wider and more general picture of the development of literacy in Kosovo and Metohija, it can be concluded that education had its ups and downs, changing periodically depending on social and political conditioning.

The development of education in Musutiste and Sredska took place without continuity and under numerous difficulties. Regardless of this history and the combination of different circumstances, which slowed down its development in certain periods, it is justifiable to talk about the achievements of primary education in these parts. First, success is first and foremost reflected in creating the educational needs of children and their families and creating the necessary conditions to meet growing needs in a timely manner. Significant success is reflected in the readiness to allocate material resources for education and literacy. After the opening of the first secular school, the enrichment of the traditional and Orthodox value system in these parts follows.

The school system in Mušutište and Sredskadepicts the chronology of events in the development of the school's function as an educational institution. Many events and happenings from the history of these schools will remain unknown, but at least, a part of the actions and memories will be torn from oblivion and further systematized into one whole. Therefore, the aim of this paper is to give guidance to future generations encouraging them to deal with the topic more thoroughly, so that one day these villages would serve as an example to other rural schools and urge them to start writing and publishing the history of their schools. Only then will all the values of the stay and survival of Serbs in Mušutište and Sredska be confirmed. The subject discussed in the paper is more important for the spiritual existence of the Serbian people, because it characterizes a continuous struggle for national, economic and cultural identity of the Serbs, the scuffle for national and individual survival, and every detail embodies a valuable effort to persevere in the harsh and despotic conditions of Turkish rule.

Key words: Educational policy, educational system, teaching conditions, material position of teachers, number of students.